

ਵਰਤਮਾਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

VARTMAN HINDUSTAN (Punjabi Weekly) DELHI. Phone : 541 1069

ਜਿਲਦ : 3

ਅੰਕ : 22

ਭੁਵਨਵਾਰ 14 ਤੋਂ 20 ਸਿਤੰਬਰ 1990

ਸੰਪਾਦਕ : ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ

ਕੀਮਤ : 1 ਰੁਪਿਆ

ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ ਸੰਕੇਤ

—ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ

੮ ਸਿਤੰਬਰ ੧੯੯੦ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਸ਼ਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿਤੇ ਨੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆਂ ਅਗਲੀ ਯਾਤਰਾ ਸੁਖਿਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਆਰੰਭ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੂਰਤ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕ ਆਰੰਭ ੧੯੮੩ ਵਿਚ ਬੈਂਕਾਕ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਤੀਜੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਸੁਖਾਵਾਂ ਸੰਜੋਗ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੇ ਇਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਰੋਕਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਰਪਰਸਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਹਨੁਮਾਈ ਹੇਠ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ। ਉਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਚਾਰ ਬਿੰਦੂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਗੋਸ਼ਟੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਾਰਮਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਤੰਗ ਹੱਦ-ਬੰਨੇ ਤੋੜ ਕੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਲਈ ਤਤਪਰਤਾ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸੀ—ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਅਧਿਆਰਮਕਤਾ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਵੀ ਉਤਰ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤੀ-ਮੁਖੀ ਧਰਮ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਆਪਣਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲਾਇਆ। ਫਿਰ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜਾਂ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਧਰਮ ਸੇਵਾ ਪਰਾਯਣ ਹੋ ਗਿਆ। ਏਸ਼ੀਆ-ਅਫਰੀਕਾ ਉੱਕੇ ਅਜੇ ਤਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਉਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਯੂਰਪੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਨੇ—ਇਸ ਲਈ ਏਸ਼ੀਆ-ਅਫਰੀਕਾ ਵਿਚ ਅਜੇ ਧਰਮ ਨਾ ਸਿਰਫ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੁਖੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੁਖੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਜੀਅ ਤੋੜ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਵਲੋਂ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਮਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪਰਮੁੱਖਤਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇੰਜ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰੂਪ ਦਾ ਅਰੰਭ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਮੰਨ ਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੁਖੀ ਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਮੁਖੀ ਬਣਾਇਆ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਧਾਰਮਕ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ ੨ ਤੇ)

ਜੋਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਤੇ ਜੁਗਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ

—ਡਾ० ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਤੇ ਸਫਲ ਸੇਮੀਨਾਰ

—ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ

ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ—੮ ਸਿਤੰਬਰ ੧੯੯੦ ਨੂੰ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਹਾਊਸ ਤਾਨਸੇਨ ਮਾਰਗ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇਕ ਕਾਮਯਾਬ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਗੋਸ਼ਟੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦਾ ਇਕ ਸੂਤਰ ਸੀ।

ਸਵੇਰੇ ਠੀਕ ੧੦-੩੦ ਵਜੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੰਸਪਾਲ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਨਾਲ ਸਜੇਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਉਪਰੰਤ ਡਾ० ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਪੰਥ ਰਤਨ ਮਾ० ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਸਵੀਰ ਤੇ ਬਰਧਾ ਦੇ ਫੁਲ ਚੜ੍ਹਾਏ। ਸਟੇਜ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਦੀ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸ੍ਰੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ 'ਅਨਜਾਨ' ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਅਨਾਉਂਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਰੁਝੇਵਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹਲੀਮੀ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਹੰਸਪਾਲ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤਕਰੀਰ ਉਪਰੰਤ ਡਾ० ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਜਸ' ਦੇ ਪਰਚੇ (੧੮੫੭-੧੯੦੬ ਈ ਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ) ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪਰਚਾ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਿਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਸ੍ਰ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੜ੍ਹਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੂਸਰਾ ਪਰਚਾ 'ਸਵਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ' ਸ੍ਰ. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਲ ਪਿੰਡ ਜੀਆ ਨਥਾ ਦੀ ਕਿਰਤ ਸੀ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਸਾਹਮਣੇ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸੁਣਾਇਆ।

ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਦੇ ਪਰਚੇ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਜਨਾਂ ਨੇ ਚਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲੇ ਡਾ० ਗਿ० ਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ ੫ ਤੇ)

(ਸਫਾ ੧ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਸਤਾਬਦੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ ਸੰਕੇਤ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੁਖੀ ਧਾਰਮਕਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਖੜਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਬੇਬਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੀ ਅਰੰਭਿਆ। ਜਿਸ ਉਪਰ ਕੁੰਡਾ ਅਧਿਆਤਮ ਦਾ ਹੋਵੇ-ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਈ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਗ਼ਿਰਾਵਟ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਉਭਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪਤ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਧਰਮ ਮੁਖੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ੁਲਮ-ਜ਼ਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਕੇ ਆਪਣੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੁਖੀ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਵਾ ਲਈ।

੧੮੭੮ ਵਿਚ ਬਣੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਬਣੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੋਚ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਰਹੀ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਰਗਰਮ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਨਿਤਰ ਆਇਆ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੋਚ ਨਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਨਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਸਨ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮਾਤ।

੧੯੪੭ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਵਡੇਰਾ ਕੰਮ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜੇ ਲੰਮੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੜਾਈ ਸੀ-ਤੇ ਉਹ ਲੜਾਈ ੧੯੪੭ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਤਿੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ੮ ਸਿਤੰਬਰ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਜ਼ਹਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਡਾ: ਮਹੀਪ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਕ ਇਕ ਖਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਕਤਾ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੇਪਰ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਵੈਦਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਪਰਤੱਖ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਉਪਰ ਸਤਰਕ ਕਿਤੂ ਸੀ-ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ੍ਰੀ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਲੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਨਤਲਾਈਬ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖਲਿਹਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਤ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪਰ ੧੯੨੯ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ

ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ 'ਬਾਨ' ਕਰਤਾ 'ਰੋਗ ਅਵੱਲੜੇ' ਦੇ ੬੧ਵੇਂ
ਜਨਮ ਦਿਹਾੜੇ ੧੩ ਸੰਤੰਬਰ, ੧੯੯੦ ਨੂੰ

ਸਮੁੱਧ

ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੂੰ।
ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੂੰ।
ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਿਆ ਤੂੰ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੁਹਰਤ,
ਇਸ ਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ 'ਚ, ਪਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੂੰ।
ਮਿਲੀ ਨਾ ਕਦੇ ਤੈਨੂੰ, ਬਰਖੇਲ ਧਰਤੀ,
ਬੰਜਰਾਂ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਵਰੁਧਾ ਰਿਹਾ ਤੂੰ।
ਅਵੱਲੜੇ ਜੇ ਲੱਗੇ, ਕਦੇ ਰੋਗ ਤੈਨੂੰ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਹਾਰੇ ਹੀ, ਤਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੂੰ।
ਨਹੀਂ "ਬਾਨ" ਤੇਰੀ ਮਿਟਾਣੀ ਹੈ ਸੇਖੀ,
ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਜ਼ਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੂੰ।

-ਸੱਤਯਪਾਲ ਤਰੇਹਨ

੭੪/੪ਏ ਕਾਲੀ ਬਾੜੀ ਮਾਰਗ ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ-੧

ਵਾਲੇ ਇਜਲਾਸ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਵੇਸਲੇ ਬਾਰੇ ਚੁਪ ਸਾਧ ਗਏ। ਇਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਅਕਾਲੀ ਸਿਆਸਤ-ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਜਰਨਲਿਜ਼ਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨੀ ਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਉਪਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਉਠਾਇਆ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ-ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਉਦੋਂ ਤਕ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ-ਪਰ ੧੯੨੯ ਵਾਲੀ ਲਾਹੌਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਰੋਲ ਬਾਰੇ ਆਪ ਵੀ ਚੁਪ ਸਾਧ ਗਏ।

ਡਾ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ-ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ-ਨੇ ਨਿਰੋਲ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਭਿਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਿਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਘੜ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਈ ਕਿ ਇਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰੋਲ ਬਾਰੇ ਸਜਗ-ਸਚੇਤ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਲਾਰ ਕਰਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨ ਬਨਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਦੀ ਏਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪੱਖ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਲਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਕੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਂਝੇ ਮੰਚ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ 'ਹਾਂ' ਪੱਖੀ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ-ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਮਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਜਿਹੜਾ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਉਲਾਰ ਸੋਚ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇਗਾ।

-੦੦੦੦-

(ਸਫਾ ੧ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਤੇ ਸਫਲ ਸੈਮੀਨਾਰ

ਇਸ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈਆਂ ਦੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਰ ਡਾ: (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ) ਐਮ. ਕੇ. ਜੋਲੀ ਨੇ ਪਰਚੇ ਦੀ ਤਾਰੀਖ 'ਚ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ। ਉਪਰੰਤ ਡਾ: ਮਹੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਿੱਲ ਹੋਰਾਂ ੧੯੦੦ ਈ. ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਪਰ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ ਬਾਰੇ ਲੇਖਕ ਪਾਸੋਂ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਮੰਗਿਆ।

ਡਾ: ਐਮ. ਕੇ. ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਇਤਿਹਾਸ ਛੋਟੇ ਸਿੱਧੇ ਪੱਖੋਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸਬੰਧੀ ਗਿੱਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਕੀਤੇ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ੧੯੨੦ 'ਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੀ। ਡਾ: ਮਹੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਪਰ ਨ ਮਾਲੂਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੁਲਾਸਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਬੇਬਾਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹੰਸਪਾਲ ਹੋਰਾਂ ਸੰਭਾਲਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤਿਥਾਂ ਜਾਂ ਤਥਾਂ ਸਬੰਧੀ ਤਰੁਟੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਛਪਣ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਦਰੁਸਤ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਿਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਗਿੱਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ।

ਹੁਣ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭੂਮਕਾ ਬੰਨਵਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਭੂਮਕਾ ਵਿਚ ਡਾ: ਹੋਰਾਂ ਦਸਿਆ ਕਿ 'ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾ ਬਰਧਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।' ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੀਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹੈ—ਜੁਗਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਡਾ: ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਵੀ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਰਚਾ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਧਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਆਪ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਏਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਬੜੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹਨ—ਸੋ ਆਪ ਦਾ ਪਰਚਾ ਬੜਾ ਵਿਸਤਰਤ ਅਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਸਹਿਤ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾ ਲਗਪਗ ਜਬਾਨੀ ਅਤੇ ਮੁਖ ਨੁਕਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ।

ਡਾ: ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਜੋਤ ਸਬੰਧੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨ ਵੇਖ ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰੋ: ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗੁਲਾਟੀ (ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ) ਨੇ ਉਠਾਇਆ ਕਿ ਡਾ: ਸਾਹਿਬ ਨਿਖੇੜੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਹਨ ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਵੇਦਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ—ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕਿਉਂ?

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ)

(ਸਫਾ ੪ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਮੈਂ ਇਕ ਪੈਦਾ ਜੰਗਲੀ
ਰਾਤਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦ ਸਾਨ।
ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਵਾਂ ਆਨੰਦ ਮੈਂ
ਕੋਣ ਮੇਰਾ ਮਹਿਮਾਨ।
ਜੀਵਨ ਆਉਣਾ ਜਾਵਣਾ
ਨ ਕੋਈ ਕਰੇ ਵਸਾਹ।
ਮੈਂ ਇਕ ਪੈਦਾ ਜੰਗਲੀ
ਮਾਨਵ ਤੋਂ ਬਹੁ ਦੂਰ।
ਜੀਵਨ ਹੰਡਿਆ ਕੁਦਰਤੀ,
ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਦਸਤੂਰ।

ਪੰਨਾ-੭੬

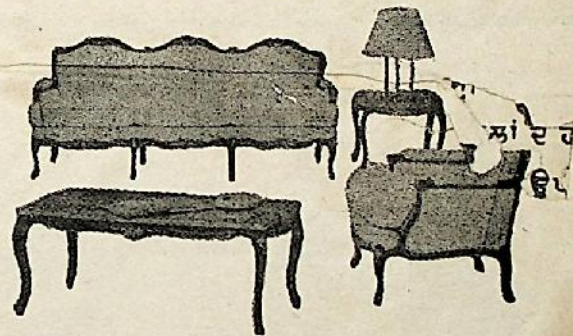
ਸਮਝੋ ਤੋਰ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਸੋਚ ਨਾਲ ਭਰੀ ਤੇ ਲਪੇਟੀ ਪਈ
ਏ ਤੇ ਇਹ ਸਮਰਪਨ ਵੀ ਬਿਰਹਾ ਨੂੰ ਹੀ ਏ। ਜੇ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਆਨੰਦ
ਲਏਗਾ। ਮੈਂ ਬਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਰਤ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦਾ
ਹਾਂ।

੦੦੦

NIRMAL

NIRMAL FURNITURE WORKS

FOR ALL KINDS OF HOUSEHOLD, OFFICE & HOTEL FURNITURE

NIRMAL FURNITURE WORKS

Visit Factory Cum Showroom, 83, Furniture Block, Kirti Nagar
New Delhi-110 015 Phone: 530536, 534543

SPARE CAPACITY AVAILABLE INDUCTION HARDENING PLANT

Medium Frequency (German Make)

- Special arrangement for Heavy and odd jobs.
- Shafts Rollers upto 300 MM Dia, 2000 MM Length
- Spur Gears, Helical Gears, Suprockets Overhead crane wheel, Breakdrums etc. upto 3000 MM Dia
- Crankshafts, Camshafts, Axles, Teeth, Chilams etc. of all vehicles and Tractors.

For further details please contact :

PARMJEET SANDHU ENGG. WORKS

(Crankshaft specialists)

B-88/5, Mayapuri Phase-I, Main Road,
New Delhi-110 064. Phones : 5419111, 537873

दुकानें, शोरूम, दफ्तर व फ्लैट भारी
रिआयती दामों पर प्राप्त करें।

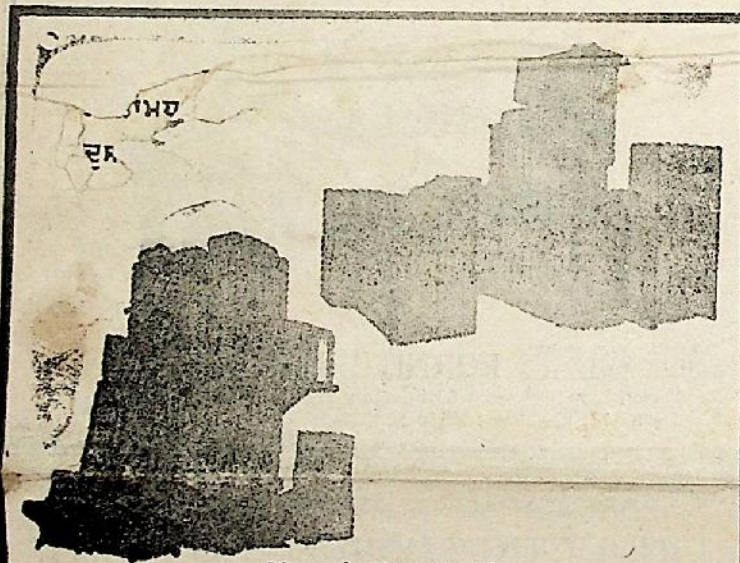
सम्पत्ति प्राप्त करने का सुनहरी मौका

- ✱ 17/29-30, तिलक नगर मार्किट : दुकानें व दफ्तर
- ✱ GL-12, जेल रोड : दुकानें, शोरूम व दफ्तर
- ✱ DL-2, हरि नगर : डीलक्स फ्लैट व स्टोर
- ✱ B-66B, कालका जी : डीलक्स फ्लैट व स्टोर
- ✱ D-1/22, राजौरी गार्डन : डीलक्स फ्लैट
- ✱ 48/72, पंजाबी बाग : डीलक्स फ्लैट
- ✱ मोल्ड राजेन्द्र नगर : डीलक्स फ्लैट
- ★ नकद भुगतान पर : खास डिस्काउन्ट
- ★ भुगतान के लिए व्याज रहित आसान किश्तों की स्कीम
प्राप्टी डीलरों के लिए एक लाभप्रद स्कीम
सम्पर्क करें-

सब्रवाल

डवैलपर्स एण्ड प्रमोटर्स

11/21, तिलक नगर, नई दिल्ली - 110 018
543-7081, 541-3384

Manufacturers of :
ALL KIND OF PLASTIC MACHINES

Introduced First Time in India:

2 COLOUR STRIPED FILM & HIGH SPEED TWIN HEAD

Specialists in:

H.M./H.D.P.E./P.P./L.D.P.E. Blown Film Plant, P.P. Sulli Plant,
Blow Moulding, P.V.C. Compounding Machine, P.V.C. Pipe
Plant, Cable Plant, Box Strapping, Mono Filament Yarn, Milk
Pouch Plant, High Speed Mixer, Scrap Grinder, Cutter and
Agglomerator

Sandhu International
5/12, KIRTI NAGAR INDUSTRIAL AREA, NEW DELHI - 110015
Phones : 53 45 79, 54 32 395

With Best Compliments From :

BALLOWAL PLASTIC

Manufacturers of :

ANY TYPE OF PLASTIC CABINETS

Specialists in :

RADIO CABINETS

1-C/161, Namdhari Colony, Kirti Nagar,
New Delhi-110015
Phone : 5431830

द्विपार्ती मॅनर

‘दरउभात हिंदुस्तान’ दिच रिमिडिगर
देवे लाब उठाउट ।

-संपादक

SUBSCRIPTION RATES OF

Vartman Hindustan

(Punjabi Weekly)

	INDIA	FORIEGN
Single Copy	Rs. 1-00	Rs. 5-00
Six Months	Rs. 25-00	Rs. 125-00
Annual	Rs. 50-00	Rs. 250-00
Life Member	Rs. 1000-00	Rs. 2500-00

**WEATHER
MASTER
ROOM AIR-CONDITIONERS**

Stop wasting your hard earned money on ordinary air-conditioner
Invest it for a whole life affair on WEATHER MASTER A.C.
Yes! this is the best AC, that your money can buy
Split units for ceiling wall & floor models

HANDA REFRIGERATION

F-103, BALI NAGAR, NEW DELHI-110015 Ph. 501998 Sunday Open